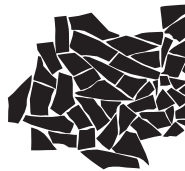

Col·lecció
TRENCADÍS

L'edició d'aquest llibre ha
comptat amb el suport de

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Andana
editorial

© del text: Víctor Labrado
© del pròleg: Vicent Baydal
© de la coberta: Lawerta
Correcció: Lúcia Casanova

© d'aquesta edició: Andana Editorial
Av. Aureli Guaita Martorell, 18
46220 Picassent
www.andana.net

1a edició: desembre, 2020
ISBN: 978-84-17497-87-3
Depòsit legal: V-2052-2020
Imprès per: Impres Puchades

Prohibida la reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquest llibre en cap forma ni per cap mitjà sense l'autorització escrita de l'editor. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, podeu adreçar-vos a Cedro (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

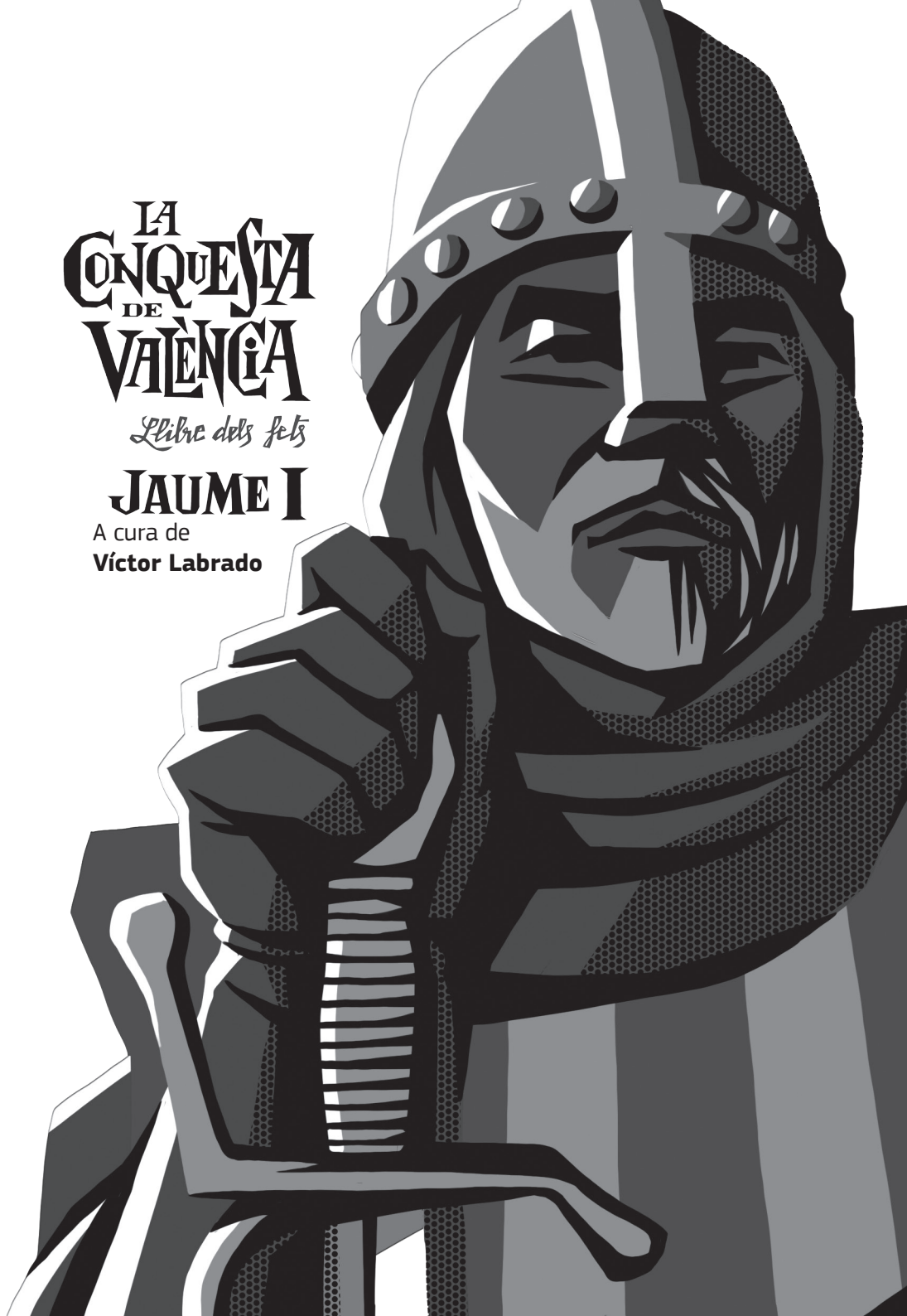
LA CONQUESTA DE VALENCIA

Llibre dels fets

JAUME I

A cura de

Víctor Labrado

PRÒLEG

UNA HISTÒRIA DIGNA DE LES MILLORS SÈRIES

Juny de 1238, fa vora 800 anys. És nit fosca i les estreles inunden el firmament sobre l'enorme campament cristià amb milers de tendes que s'estén pels camps de Russafa, a uns centenars de metres de les compactes muralles de la ciutat de València, plena a vessar d'habitants i refugiats musulmans que tracten de resistir el setge de les hosts del rei Jaume I. A uns pocs quilòmetres de distància, fondejades davant la platja, les dotze naus de guerra enviades per l'emir de Tunis encenen alimares per tal d'avisar els qui es troben dins de la ciutat que han vingut en la seua ajuda: un foc, dos focs, tres focs, i així fins a un centenar, resplendeixen enmig de la mar. L'esperança es propaga entre els cors dels assetjats, que comencen a encendre també fogueres al llarg de tot el perímetre emmurallat, formant un gran cercle lumínic, alhora que fan ressonar tambors i timbals perquè des dels

vaixells vegen i senten la seua alegria. L'espectacle és realment impressionant i els cristians l'observen amb expectació i certa por, enmig d'una calma molt tensa. És llavors quan el rei escampa el seu missatge pel campament: «Tranquils, hi ha cavallers bloquejant la platja, els tunisians no poden desembarcar. Demà direm la nostra!».

En efecte, a l'endemà són els cristians els qui, en la immensa foscor de la nit, encenen torxes, una darrere d'una altra; els peons les empunyen i les alcen cridant tan fort com poden el nom del seu senyor, de la ciutat que representen o del sobirà i el déu pels quals lluiten: «Por Jimeno de Urrea! Per Ramon Berenguer d'Àger! Por Daroca! Per Tortosa! Pel rei en Jaume! Per Nostre Senyor i Santa Maria! Vencerem! Victòria, victòria! Aür!». La cridòria és aclaparadora i, a un senyal del senescal, els soldats comencen a córrer cap a la ciutat de València, on els musulmans que aguaiten per les muralles contemplen, astorats, aquells focs mòbils acostant-se a tota velocitat. Però abans d'arribar-hi es detenen en sec, llancen les torxes amb força contra el fossat que envolta el nucli i tornen a bramar: «Vencerem! Aür!». Fins i tot, quan el silenci torna a envair la nit, un dels intèrprets de l'exèrcit cristià exclama a viva veu en la llengua dels àrabs: «No teniu escapatòria! Els vostres no poden desembarcar! Reteu-vos si no voleu morir de fam o que arrasem la ciutat!». La por està ara en el bàndol contrari.

El que acabem de relatar podria ser la sensacional escena d'una sèrie de ficció de Netflix o de qualsevol altre canal d'entreteniment audiovisual, amb tots els ingredients neces-

saris per a atrapar-nos davant la pantalla: la nit, la ciutat, el campament, la platja, els vaixells, el foc, la tensió, l'adrenalina, l'amenaça, l'èpica... Però és «simplement» la recreació d'uns fets que van passar realment ací, en la nostra terra, segons va relatar el mateix Jaume I en la seua autobiografia, de la qual a continuació podreu llegir els capítols relatius a la conquesta del nord valencià i la ciutat de València, entre 1231 i 1238. I és que tota sèrie, o pel·lícula, o documental, o videoclip, abans de ser un producte filmic és, sobretot, un relat, una narració de fets reals o imaginaris que després prenen forma d'història en imatges a través d'un procés de creació cinematogràfica. Malauradament, però, estem massa acostumats a veure sèries, pel·lícules, documentals o videoclip, basats en relats i fets de cultures i societats llunyanes, que no són realment la nostra i que, per tant, obvien els nostres paisatges, els nostres noms, els nostres símbols i el nostre passat.

És fins a cert punt lògic, atés que l'estructura de la indústria audiovisual valenciana és encara molt feble. Tanmateix, les nostres històries, dignes de ser dutes a la pantalla amb resultats potencialment espectaculars, continuen esperant el seu torn. N'hi ha de tot tipus –trepidants, dramàtiques, tràgiques, terrorífiques o còmiques– i de totes les èpoques, però si n'hi ha algunes d'especial interès són precisament les medievals, com el *Llibre dels fets* de Jaume I, perquè són les que expliquen el nostre origen, perquè són veritablement rellevants en el context de la història europea i perquè, a més, tenen tots els ingredients d'un bon relat d'aventures: herois,

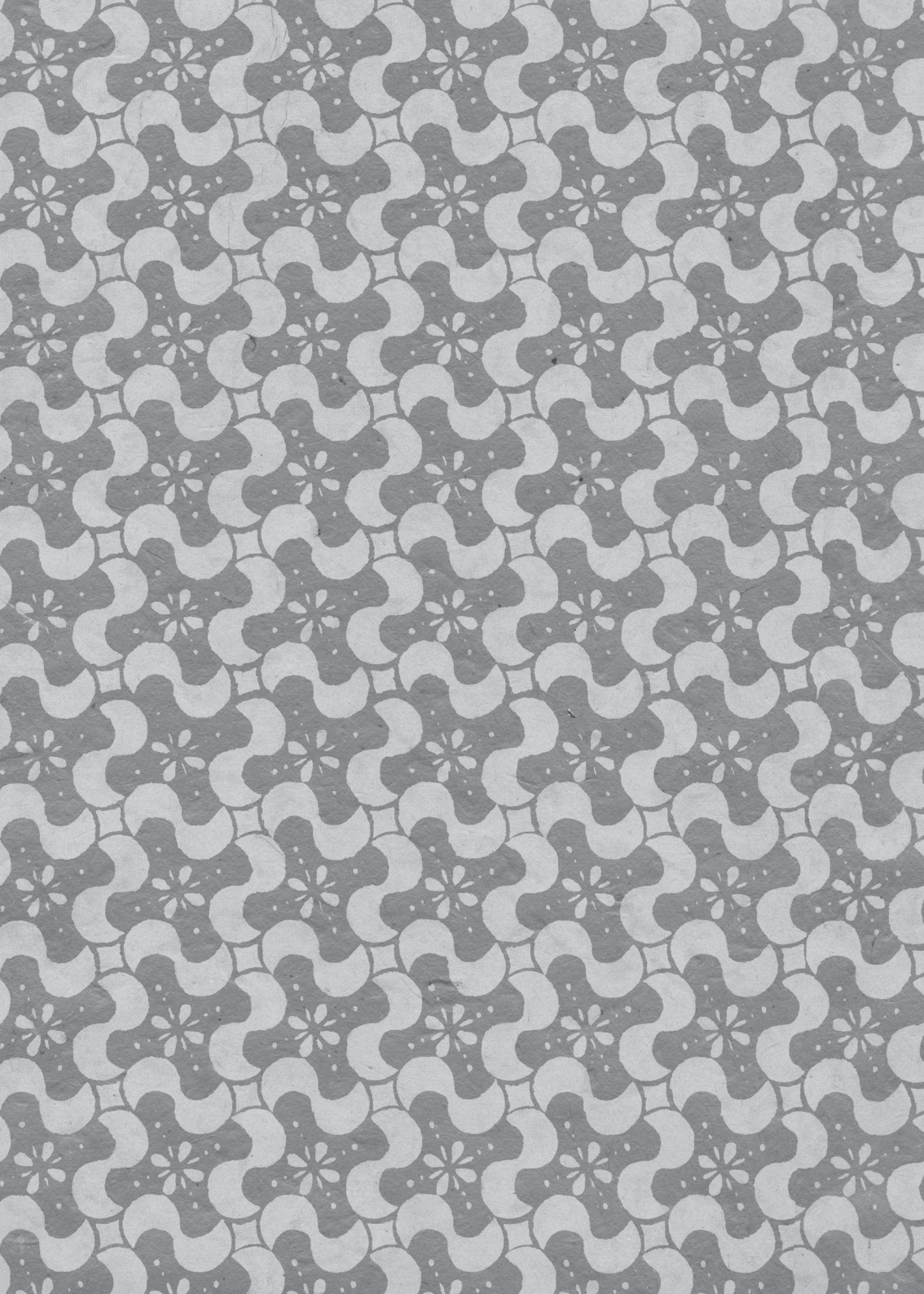
viatges, escenaris insòlits, peripècies, risc, acció, etc. De fet, al llarg de les pàgines següents trobareu alguns elements comuns a les sagues de ficció més conegudes i seguides del món: els cavallers, com en *Star Wars*, ací sense la Força ni l'espasa làser, però amb una eina de guerra inigualable a l'època, l'armadura i el cavall armat; els mals consellers, amb les seues ambicions i intrigues, com en *Joc de trons*, tot i que ací sempre vençuts per l'enginy i la perseverança del mateix Jaume I; i també, evidentment, una missió que ha d'acomplir l'heroi, com Frodo en *El senyor dels anells*, que ací és, ni més ni menys, que la conquesta de València.

I no faré *spoiler* de la trama, però sí d'algunes de les coses que hi podreu trobar: exèrcits de cavallers enmig de la neu; assalts de ciutats amb catapultes i castells de fusta; batalles campals, emboscades i ferides terribles; templers, hospitalers i altres combatents de les Croades; discursos encesos als soldats i la mort dels companys més fidels; banquets de celebració i funestes processons d'expulsió; plors dels herois i un monarca tan gros que tenia vergonya de mostrar-se en públic... Potser no ho trobareu de manera elegant ni amb exuberants descripcions –hem de pensar que el gènere de la novel·la ni tan sols s'havia inventat i arribaria un parell de segles després, amb títols com l'immortal *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell–, però si ho llegiu amb atenció i imaginant a cada capítol com es traslladarien els fets narrats a una creació audiovisual, comprovareu que ací hi ha un material de primera per a guionistes, directors, productors i espectadors. I amb l'avantatge per a nosaltres que, a falta de sèries o de

pel·lícula, sempre podrem acostar-nos als llocs on van succeir aquelles accions de fa huit segles: a les costeres de Morella, a les mars de Peníscola, a la plana de Borriana, a l'interior d'Almassora, a les immediacions de Morvedre, al castell d'Almenara, als boscos del Puig o a l'horta de València.

No debades, es tracta de la nostra història, la que explica que, després que els aragonesos i els catalans prengueren una part d'al-Àndalus, es formara per decisió del mateix Jaume I el Regne de València, un nou territori ibèric i europeu amb un autogovern propi, que amb el pas del temps i una trajectòria compartida va donar lloc a una nova identitat col·lectiva, la valenciana, des de Vinaròs fins a Oriola. Una terra que encara hui en dia ens acull com a membres integrants d'una mateixa col·lectivitat, amb unes arrels ben profundes i grans històries encara per donar a conèixer. *La conquesta de València*, sens dubte, és una d'elles.

Vicent Baydal
Cronista de València

INTRODUCCIÓ

Un dels llibres més antics escrits en la nostra llengua és el *Llibre dels fets del rei en Jaume*. Si el nom d'ell és dels pocs que, entre els valencians, han durat i té avui un record ben viu, en canvi el llibre no ha tingut ni té un mínim de popularitat. Això seria incomprendible dins un medi de normalitat cultural, però aquest no és el nostre cas. Aquest llibre ha estat objecte d'oblit immerescudament, perquè és d'un interès excepcional. El rei en Jaume va ser el primer monarca europeu cristià a escriure les seues memòries. Entre els anys 1240 i 1270 aproximadament, el rei dirigí l'elaboració de la seua autobiografia, sens dubte ajudat per redactors anònims, donant-los instruccions, dictant, corregint; i així podem conèixer de primera mà, narrada pel protagonista principal, la peripècia política i militar que va ser la conquesta i la conformació del regne de València, del nostre país, amb una precisió en els detalls, amb un joc d'interessos i d'intencions, amb una intensitat emotiva i amb una autenticitat que no hauria pogut reconstruir l'historiador. Tenim, doncs, una narració sense intermediaris amb el lector. És el mateix heroi qui fa ús de la paraula, s'adreça personalment al lector per explicar-li els fets com els recorda, i presentar-li'ls com ell els va viure, amb comentaris i consideracions, justificant-se si cal, per guanyar-se'n la complicitat.

Atesa l'extensió del text, ha calgut triar els passatges que podem considerar de més interès per a un públic ampli. Així, aquesta edició només conté, resumits, els capítols del *Llibre dels fets* que narren la conquesta de València, des de l'inici de

les hostilitats contra els sarraïns del nord fins a la presa de la ciutat. Per les limitacions d'espai no hi són inclosos els que fan referencia a la conquesta del sud de València. I era també necessari, tenint en compte l'antiguitat del text, actualitzar-ne la llengua original.

Abans de la conquesta de València, el rei havia hagut de passar per una infantesa i una adolescència difícils. La mort de son pare, el rei en Pere, quan ell tenia només cinc anys, havia creat un buit de poder, que els nobles havien aprofitat. De primer, havien volgut apartar el rei Jaume I del tron. Després, l'havien volgut convertir en un rei titella, sotmés del tot a la seua voluntat: l'havien arribat a tenir presoner i l'havien obligat a fer-los concessions de tota mena, per exemple, a cedir-los grans extensions de terres o a indemnitzar-los amb importants sumes de diners. Molt va costar al rei imposar-se als nobles. De fet, Jaume I se'ns apareix en el seu relat com un personatge obsedit pel sentiment de les pròpies obligacions, com algú que, encarregat de complir una difícilíssima missió, la durà a terme en tot cas i per damunt de tot i de tots. I és així perquè, el rei ens ho recorda a cada moment, és Déu qui li assenyala la missió, i qui el defensa i qui l'ajuda. Per tant, no ens han d'estranyar els seus èxits, ens vol dir, perquè el mèrit no és seu, sinó de Déu, que el fa triomfar. Això només és una varietat molt relativa de la humilitat, perquè és clar que també hem d'entendre que les coses són com són perquè, en definitiva el rei és mereixedor i digne d'aquesta mena de promoció divina. No exagerava però, presentant-se com un home tenaç i conseqüent, capaç de complir el seu destí.

Com a rei, va fer prevaler la seua autoritat malgrat els que li ho volien impedir, i va imposar un cert ordre en els seus dominis, que les disputes entre els seus vassalls més díscols abocaven al desastre; i com a rei cristià a la frontera amb l'islam, va fer allò que creia el seu deure: combatre i vèncer els seus enemics, per a major glòria del seu Déu i prosperitat dels seus pobles. De la seua empenta i del seu vigor dona idea la magnitud de l'obra realitzada: els valencians i els mallorquins actuals en som una conseqüència històrica, i també el record que d'ell ens ha quedat, una referència difusa però vigent i operant entre nosaltres.

Per entendre les accions i els personatges que apareixen en el *Llibre dels fets*, no n'hi ha prou que analitzem les individualitats més o menys inspirades o torbades; caldrà, sobretot, situar-les en el seu temps i que ens ocupem dels seus interessos. El sistema polític, social i econòmic en què es movien era el feudalisme. Si en la nostra societat l'avanç tecnològic és un factor determinant de riquesa, aleshores ho era la quantitat i la qualitat de les terres posseïdes. Això ens pot fer entendre les empreses de conquesta, el desig d'augmentar la superfície de terra aprofitable per a cultius i per a pastures que només es podia aconseguir mitjançant la guerra. Dins el feudalisme era essencial la relació que s'anomena de vassallatge entre un senyor i un vassall, tots dos nobles: el senyor cedia al vassall una propietat (dita feu: unes terres, amb cases, molins, castells, etc.) perquè en tragués un profit econòmic i, a canvi, el vassall havia de ser obedient al senyor i fer-li diversos serveis: ajudar-lo econòmicament, donar-li consell, fer-li costat en la guerra,

principalment. Aquest era el pacte feudal, que es signava amb tota solemnitat durant la cerimònia de l'homenatge: el vassall s'agenollava davant el senyor i li jurava fidelitat besant-li les mans i la boca. En la pràctica, però, el vassall tendia a emancipar-se del senyor i a esdevenir ell mateix senyor absolut dels seus dominis, i l'autoritat del senyor sovint era precària. Al *Llibre dels fets*, ho veiem: Jaume I ha de recórrer a les amenaces o a les promeses per obligar els seus vassalls, els barons o rics homes, a complir els seus deures feudals. Ells desconfien del seu senyor, no veuen clar quin profit trauran de les expedicions reials: els costen massa cares, perquè han de pagar i mantenir els cavallers i els homes a peu que els acompanyen, i perquè sospiten que una victòria augmentaria el poder reial en detriment del propi. Prefereixen, doncs, abstenir-se'n o actuar pel seu compte. Tota aquesta problemàtica feudal, el rei ens l'exposa des de la seua experiència personal, amb noms i cognoms concrets, amb anècdotes, queixant-se de la poca fidelitat dels seus vassalls, amb la parcialitat de qui passa per dificultats i s'ha d'esforçar a resoldre-les. Teniu davant, doncs, la veu clara i distinta de l'heroi justificant-se més de set-cents anys després.

Víctor Labrado

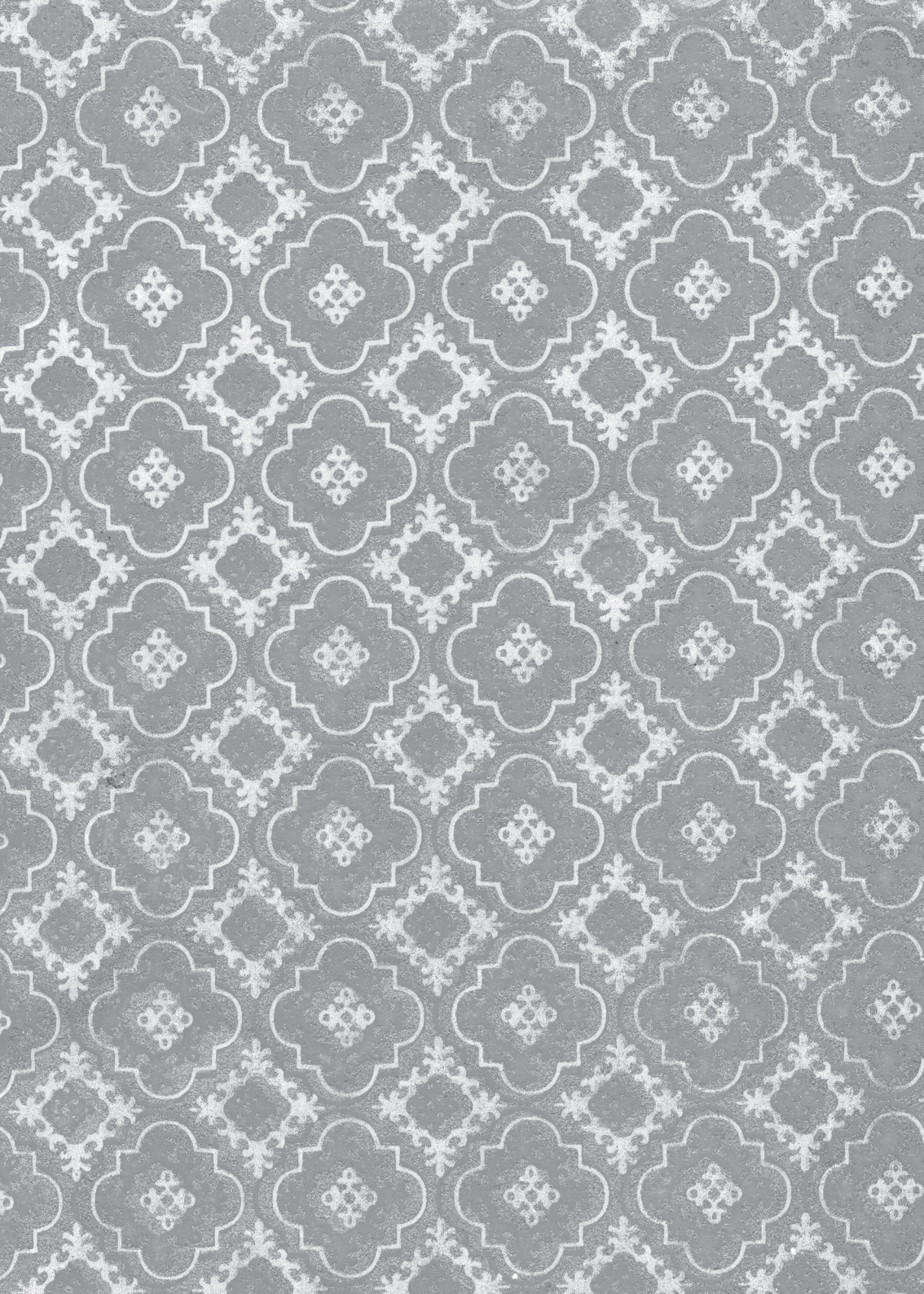
LA CONQUESTA DE VALENCIA

Llibre dels fets

JAUME I

A cura de **Víctor Labrado**

CAPÍTOL 1

Jo estava al regne d'Aragó jugant i recreant-me, i era a Alcanys, amb el mestre de l'Hospital i amb don Blasco d'Alagó, en un terrat. I començà a parlar el mestre de l'Hospital, de nom n'Hug de Fullalquer, i va dir:

–Senyor, si Déu us ha guiat tan bé en el fet de Mallorca, ¿no començareu aquell regne de València, que sempre ha estat de cara i de front als del vostre llinatge, que sempre s'han esforçat per haver-lo i no l'han pogut haver mai? Bo seria que hi pensàssem, que don Blasco sap més d'aquella terra que cap home del món, i que us digués per on li semblaria que vós hi poguéssiu entrar i prendre'l.

Vaig pregar-li que digués per on li semblaria que primerament pogués entrar jo al regne de València. I don Blasco es girà cap a mi i va dir:

–Senyor, veritat diu el mestre de l'Hospital, que si Déu us ha donat a conquerir dins la mar, conqueriu allò que està a la porta del vostre regne. És la millor terra, i la més bella del món: que jo, Senyor, he estat a València dos anys o més,

quan vós m'expulsàreu de la vostra terra, i no hi ha tan delitós lloc com és la ciutat de València i aquell regne. I, si Déu vol –i ho voldrà– conqueriu-lo, i haureu conquerit la millor cosa de delits i de forts castells que hi ha al món. Si jo us aconsellava que anàsseu a assetjar un fort castell, us donaria mal consell, que prou n'hi ha quaranta o cinquanta que, mentre menjar tinguéssien, ni vós ni tot el vostre poder no els podríeu prendre, però us aconselle que aneu a Borriana, perquè és lloc pla i és prop de la vostra terra, i al més tard l'haureu en un mes. Aquest és el millor lloc que jo sé perquè vós comenceu a conquerir el regne de València.

Jo vaig dir:

–He sentit el consell de vós i de don Blasco i el tinc per bo i per lleial. Que es faça, en nom de Déu. I us diré una cosa: jo era a Mallorca, al cap de la Pera, quan Menorca es va retre, i amb mi eren don Sanç d'Horta, el seu germà don Garcia i Pero Llopis de Pomar, i jo els elogiava molt Mallorca, i va dir don Sanç: «Senyor, vós elogieu molt Mallorca, però conqueriu València i tot aquell regne, que aquest no és res comparat amb aquell; i si el conqueriu, podreu ben dir que sou el millor rei del món». I aquelles paraules em van torbar. Ara us diré com prendrem València i tota la terra: anirem a Borriana, i quan l'haurem presa hi faré venir la reina, per tal que entenga la gent que voluntat tinc de quedar-m'hi. I aquells castells que són a les seues espatles: Peníscola, Cervera, Xivert, Polpís, les Coves de Vinromà, l'Alcalatén, Morella, Culla i Ares, que viuen del camp de Borriana, seran entre nosaltres i terra de cristians, i s'hauran de retre. I

fet això, anirem a un lloc que diuen el Puig de Sebola, dues
llegües prop de València, i des d'allí hi farem cavalcades, i la
talarem, i quan els de dins se sentiran dèbils, i passaran fam,
els assetjarem i, si Déu vol, els prendrem.

Digueren don Blasco i el mestre:

–Si des de València us ho haguessen dictat, no ho podrien
dictar millor.

I allí es va acordar com es faria i com no.